

SÍDELNÍ GEOGRAFIE 2

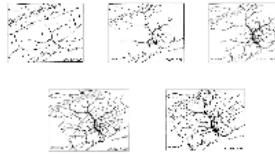
Ondřej Mužíček

KOLONIZAČNÍ MODELY

dynamický

příklad - Wobbelöv model

MODELY a TEORIE SÍDELNÍHO USPOŘÁDÁNÍ

statické

uspořádání sídelního systému v určitém čase a prostoru

práci většinou v **mekanicko-ekonomických** teoretech vysvětlujícími a hlouběji ekonomických subjektů v rámci aglomeračních dynamik

podstatou je analýza maximalizační úsilí uživatele, že subjekti buď vyvíjejí vlnitý prostorový obrazec, nebo aglomerační ekonomika převažuje

TCM | rank size modely

dynamické

integrace historického vývoje, prognóza budoucího vývoje

každý sídelní systém je organizován jako diferenciovaná a různě odlišovaná **hierarchie velikostí a vztahových úrovní** - a systém soustavně sply velikostní úrovní této hierarchie je postolována - tento předpokládá tvorbou stáří úrovně a přizpůsobí, že změny přechází na všechny úrovně v daném systému

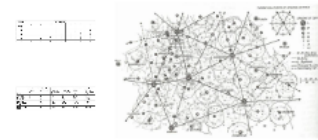
kolonizační modely | evoluční teorie | Gibratův model | teorie sebeorganizace

TEORIE CENTRÁLNÍCH MÍST

statický

nejen Christaller...

Christaller (1931) - geometrický model správního polího sídelní sítě (Německo)
 Weber (1909) - ekonomická teorie sídelních míst (často) - úroveň dopravních technologií
 Hagström (1947) - základní principy TCM

RANK-SIZE MODELY

statický

patří do skupiny tzv. teorii rovnováhy
 ... v každém časovém okamžiku se sídelní systém nachází v prostorové rovnováze ...

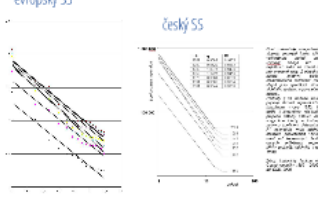
RANK-SIZE RULE (Zipfovo pravidlo)
 Abernethy (1913) - součin pořadí města a jeho velikosti je více méně konstantní
 Lotka (1920) - vztah mezi na logaritmické škále
 Zipf (1941) - systematické rozpořádání rank-size pravidla

$$P_i = K \cdot i^{-\alpha} \cdot (r_i)^{-\beta}$$

organizace dle Zipfa
 rank-size linku formují dva typy procesů - **koncentrační** (přiblížení produkci a exportu) a **dekonzentrační** (výsledek prostorového rozptylu odvětví i různých typů produktů)

RANK-SIZE MODELY

statický

GIBRATŮV MODEL

dynamický

Robert Gibrat, 1931 - tzv. **zákon proporcionálního růstu**

- pokud města rostou stejnou průměrnou rychlostí a drobnými výkyvy a odchylkami, s postupem času se vytvoří specifické velikostní hierarchie měst
- předpokládá určitý vztah mezi městy v systému
- města zahrnutá v systému musí mít ve stejný časový úsek stejnou pravděpodobnost stejného průměrného tempa růstu danou politickými, ekonomickými či společenskými podmínkami

růst je úměrný velikosti?

EVOLUČNÍ TEORIE

dynamický

určité patří do skupiny systémů, ve kterých velikosti stále rostou a rostou. Produkce těchto lineárních sídelních sítí umožňuje systematické studium vývoje a vztahů mezi sídly, přičemž modely jsou měřítkem účinnosti a usilují o odhalení vývoje společností.

DŮVODY EVOLUCE
 konkurence
 inovace ← zprostředkována → cirkulace

konkurenční barikady jako smetání sídelních struktur a hierarchická struktura systému současně reflektuje komunikační podstaty vztahů a sídelní sítě
 Trvalé přizpůsobování systému aktuální konkurenční realitě
 vliv historie / path dependence

TEORIE SEBEORGANIZACE

dynamický

přístup inspirovaný fyzikálními či chemickými prostředím

jakým způsobem ovlivňují vlastnosti částic na mikroúrovni strukturu či vlastnosti makroúrovně?

struktura a vzájemná provázanost sídelního systému není výsledkem nějaké jasné definovatelné politické či ekonomické činnosti, nýbrž spontánním výsledkem mnohačetných interakcí mezi jednotlivými agenty

MARTIN HAMPL

obecné otázky vývoje sociogeografických systémů

společnost jako struktura, která zprostředkovává vztah mezi lidmi a geografickým prostředím

- welsh (A) a měří (B) struktura společnosti
- A) sociální systém, tj. soubor lidí a jejich vzájemných vztahů, které jsou relativně nezávislé na vnějším prostředí
- B) výsledek interakce společnosti a prostředí

SOCIO-GEOGRAFICKÝ SYSTÉM

sociálně-geografická struktura není zcela shodná co do vývojových změn se strukturou sociální - shoduje se časová poslouplost změn a jejich tzv. kvalitativní status
 obsah a organizace sociálně-geografických systémů jsou odlišné od obsahu a organizace sociálních systémů
 sociálně-geografické systémy jsou **komplexnější**, a vyšší úrovní **heterogenity**, složitější **hierarchizaci** a různorodější

vysvětlování sociálně-geografického vývoje pomocí interpretace vnitřních sociálních změn je pouze dílčí

TEORIE STÁDIÍ

zjištění specifické role/vlivu obecných vývojových tendencí v různých částech oblastech sociálně-geografické struktury:

- **zvlášťovými systémy** - tj. územní růst, růst počtu obyvatel, růst výroby;
- **vnitřní propojovací systémy** - tj. zdokonalování jejich organizace, vyšší míra specializace částí a kooperace celku.

děkuji za pozornost

SÍDELNÍ GEOGRAFIE 2

Ondřej Mulíček

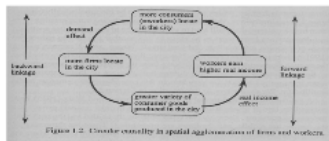
MODELY a TEORIE SÍDELNÍHO USPOŘÁDÁNÍ

statické

uspořádání sídelního systému v určitém čase a prostoru

pracují většinou s **mikroekonomickými teoriemi** vysvětlujícími shlukování ekonomických subjektů v rámci aglomerovaných ekonomik;

podstatou je snaha maximalizace zisku/užitku tím, že subjekt bude využívat všechny pozitivní externality, které aglomerovaná ekonomika přináší

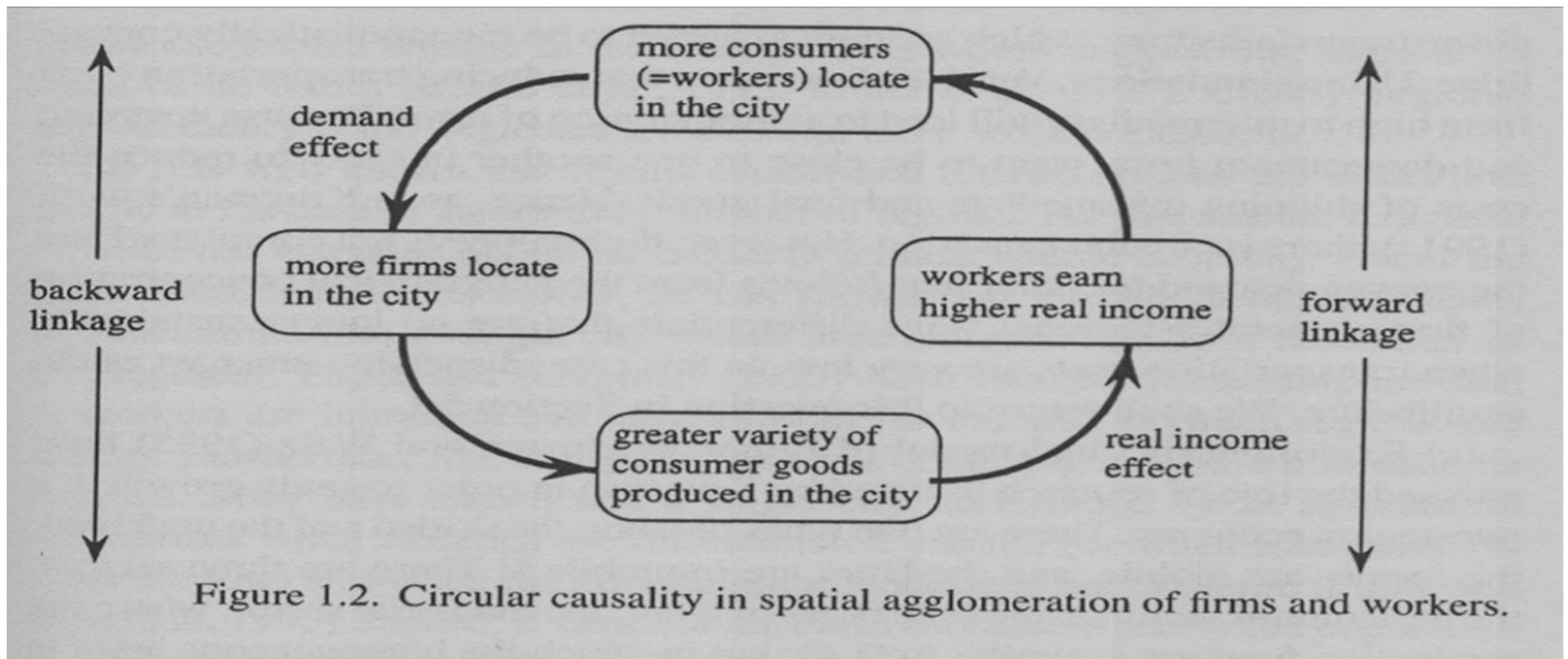
TCM | rank-size models

dynamické

integrace historického vývoje, prognóza budoucího vývoje

každý sídelní systém je organizován jako diferencovaná a různě odstupňovaná **hierarchie velikostí a vztahových úrovní** - s růstem systému bývá většinou stabilita této hierarchie posilována – tento předpoklad ovšem platí pouze v případě, že změny působí na všechna sídla v daném systému

kolonizační modely | evoluční teorie |
Gibratův model | teorie sebeorganizace

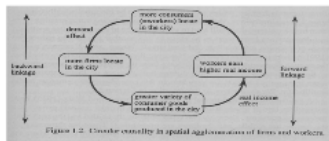
MODELY a TEORIE SÍDELNÍHO USPOŘÁDÁNÍ

statické

uspořádání sídelního systému v určitém čase a prostoru

pracují většinou s **mikroekonomickými teoriemi** vysvětlujícími shlukování ekonomických subjektů v rámci aglomerovaných ekonomik;

podstatou je snaha maximalizace zisku/užitku tím, že subjekt bude využívat všechny pozitivní externality, které aglomerovaná ekonomika přináší

TCM | rank-size models

dynamické

integrace historického vývoje, prognóza budoucího vývoje

každý sídelní systém je organizován jako diferencovaná a různě odstupňovaná **hierarchie velikostí a vztahových úrovní** - s růstem systému bývá většinou stabilita této hierarchie posilována – tento předpoklad ovšem platí pouze v případě, že změny působí na všechna sídla v daném systému

kolonizační modely | evoluční teorie |
Gibratův model | teorie sebeorganizace

TEORIE CENTRÁLNÍCH MÍST

nejen Christaller...

statický

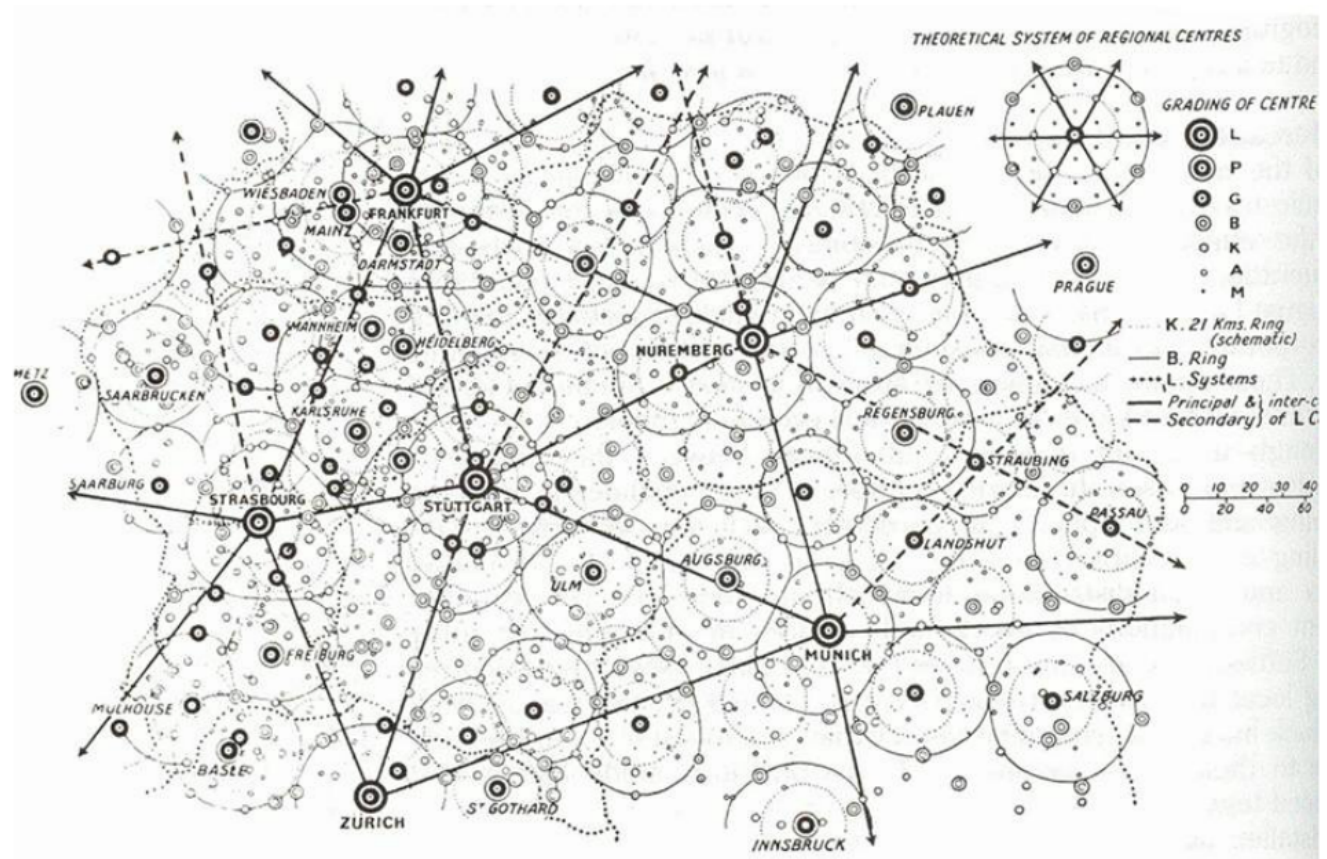
Kohl (1841) - geometrický model optimalizace pohybu mezi městy (Německo)

Reclus (1895) - 4-úrovňová struktura francouzských měst daná mj. úrovní dopravních technologií

Reynaud (1841) - základní principy TCM

úroveň skupiny funkcí	1	2	3	úroveň centra			
				4	5	6	7
7							x
6						x	x
5					x	x	x
4				x	x	x	x
3			x	x	x	x	x
2		x	x	x	x	x	x
1	x	x	x	x	x	x	x

	počet státních řádů	míst vzdálenost	vzdálenost	rozsah obsluhované území	počet nabízených typů služeb	populace místa	populace obsluhované území
Merkort	48	7 200	44 km ²	40	1000	5000	
Amort	160	12	753	50	2000	10000	
Freistadt	24	75	420	75	4000	25000	
Bauort	18	30	120	30	10000	100000	
Gauort	0	15	850	150	50000	500000	
Provinzhauptstadt	2	100	7000	7000	100000	1000000	
Landeshauptstadt	1	100	8500	7000	500000	5000000	

	<i>počet míst stejného řádu</i>	<i>vzájemná vzdálenost</i>	<i>rozloha obsluhovaného území</i>	<i>počet nabízených typů služeb</i>	<i>populace místa</i>	<i>populace obsluhovaného území</i>
Marktort	486	<i>7 km</i>	<i>44 km²</i>	40	1000	3500
Amtsort	162	12	133	90	2000	11000
Kreisstadt	54	21	400	180	4000	35000
Bezirkstadt	18	36	1200	330	10000	100000
Gaustadt	6	62	3600	600	30000	350000
Provinzhauptstadt	2	108	10800	1000	100000	1000000
Landeshauptstadt	1	186	32400	2000	500000	3500000

RANK-SIZE MODELY

statický

patří do skupiny tzv. teorií rovnováhy

„...v každém časovém okamžiku se sídelní systém nalézá v prostorové rovnováze...“

RANK-SIZE RULE (Zipfovo pravidlo)

Auerbach (1913) - součin pořadí města a jeho velikosti je víceméně konstantní

Lotka (1924) - vizualizace na logaritmické škále

Zipf (1941) - systematické rozpracování rank-size pravidla

$$P_i = K / (r_i)^q$$

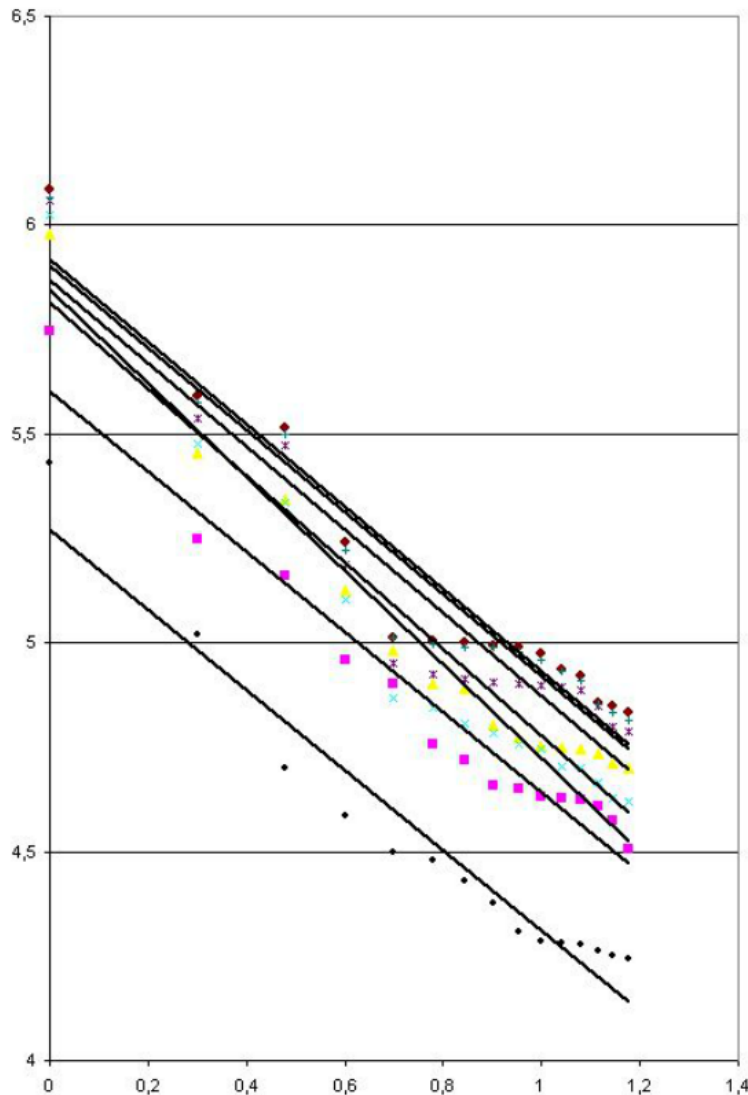
argumentace dle Zipfa

rank-size křivku formují dva typy procesů - **koncentrační** (přibližující produkci a spotřebu) a **dekoncentrační** (důsledek prostorového rozptylu zdrojů nutných pro produkci)

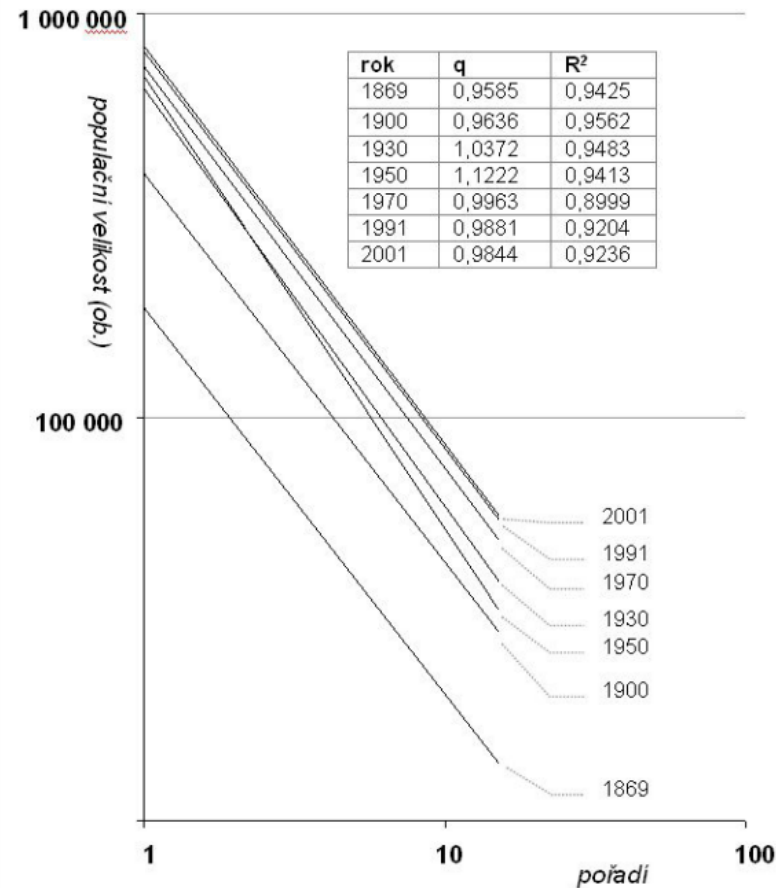
RANK-SIZE MODELY

statický

evropský SS

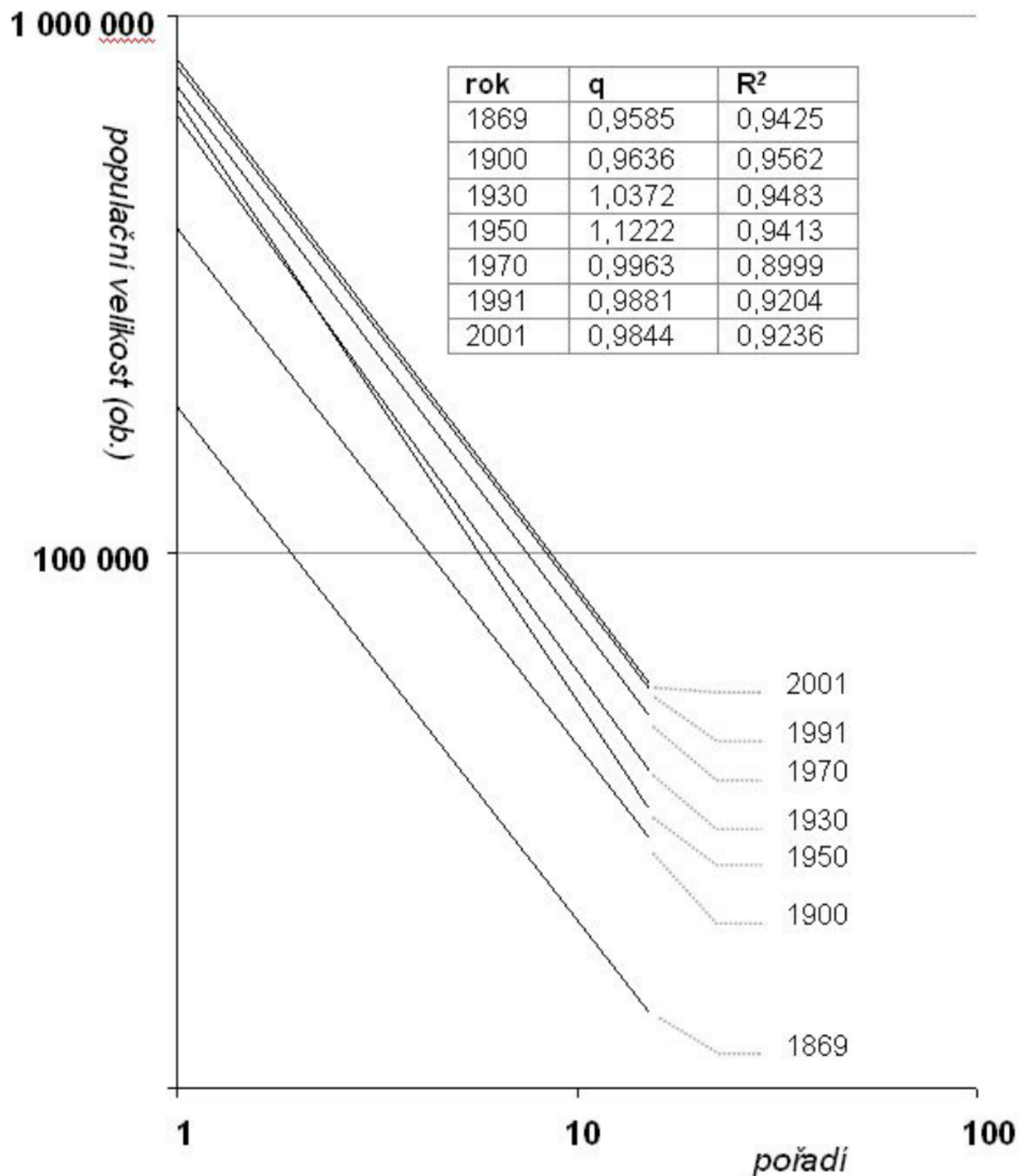
český SS

Graf znázorňuje v logaritmické stupnici regresní funkci křivky velikostního pořadí měst (Zipfovy křivky) pro 15 největších měst na území ČR pro uvedené roky. Z obrázku je patrná relativní stabilita hierarchického rozložení měst, stejně jako specifická situace sídelního systému v poválečném období.

Hodnoty q ve vložené tabulce popisují stmost regresní křivky (maximum v roce 1950, kdy došlo k výraznému relativnímu propadu většiny větších měst s výjimkou Prahy a Ostravy), zatímco koeficient determinace R^2 naznačuje míru odchylky reálných populačních velikostí měst od teoretických hodnot daných průběhem regresní křivky (nejvyšší odchylka v roce 1970).

Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSU, 2006

Graf znázorňuje v logaritmické stupnici regresní funkci křivky velikostního pořadí měst (Zipfovy křivky) pro 15 největších měst na území ČR pro uvedené roky. Z obrázku je patrná relativní stabilita hierarchického rozložení měst, stejně jako specifická situace sídelního systému v poválečném období.

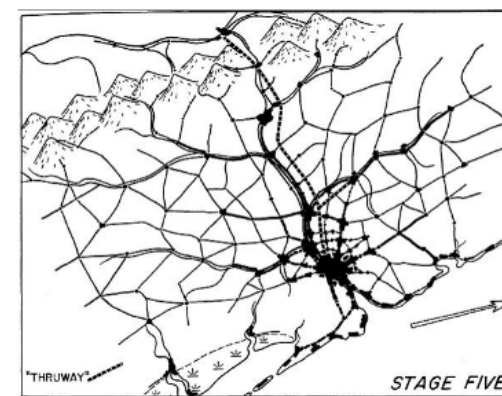
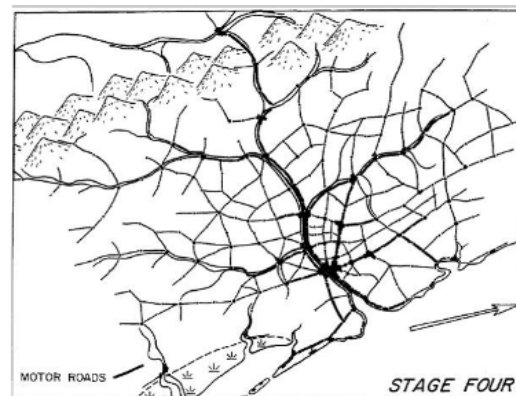
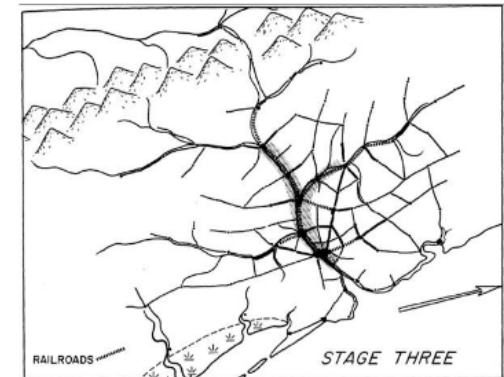
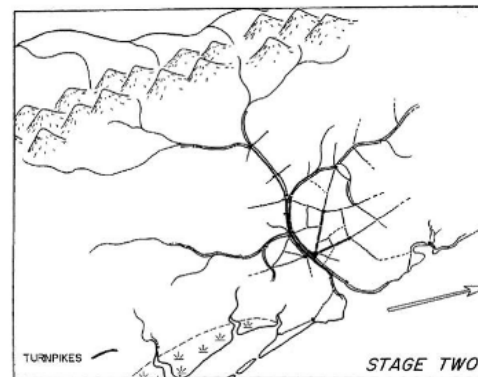
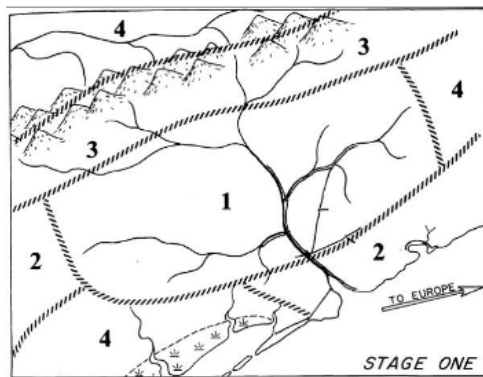
Hodnoty q ve vložené tabulce popisují strmost regresní křivky (maximum v roce 1950, kdy došlo k výraznému relativnímu propadu většiny větších měst s výjimkou Prahy a Ostravy), zatímco koeficient determinace R^2 naznačuje míru odchylky reálných populačních velikostí měst od teoretických hodnot daných průběhem regresní křivky (nejvyšší odchylka v roce 1970).

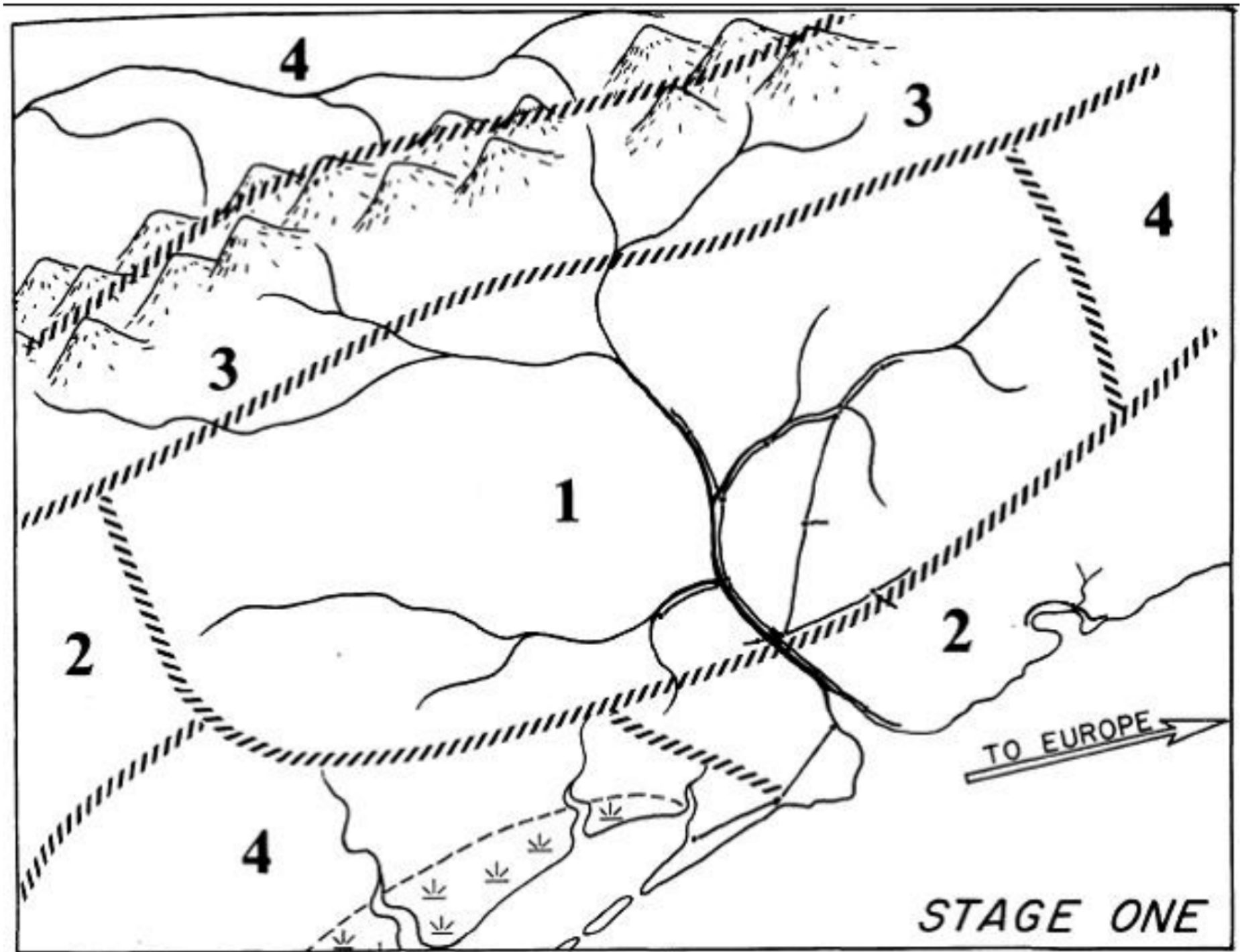
Zdroj: Historický lexikon obcí České republiky 1869 – 2005, I. díl, ČSÚ, 2006

KOLONIZAČNÍ MODELY

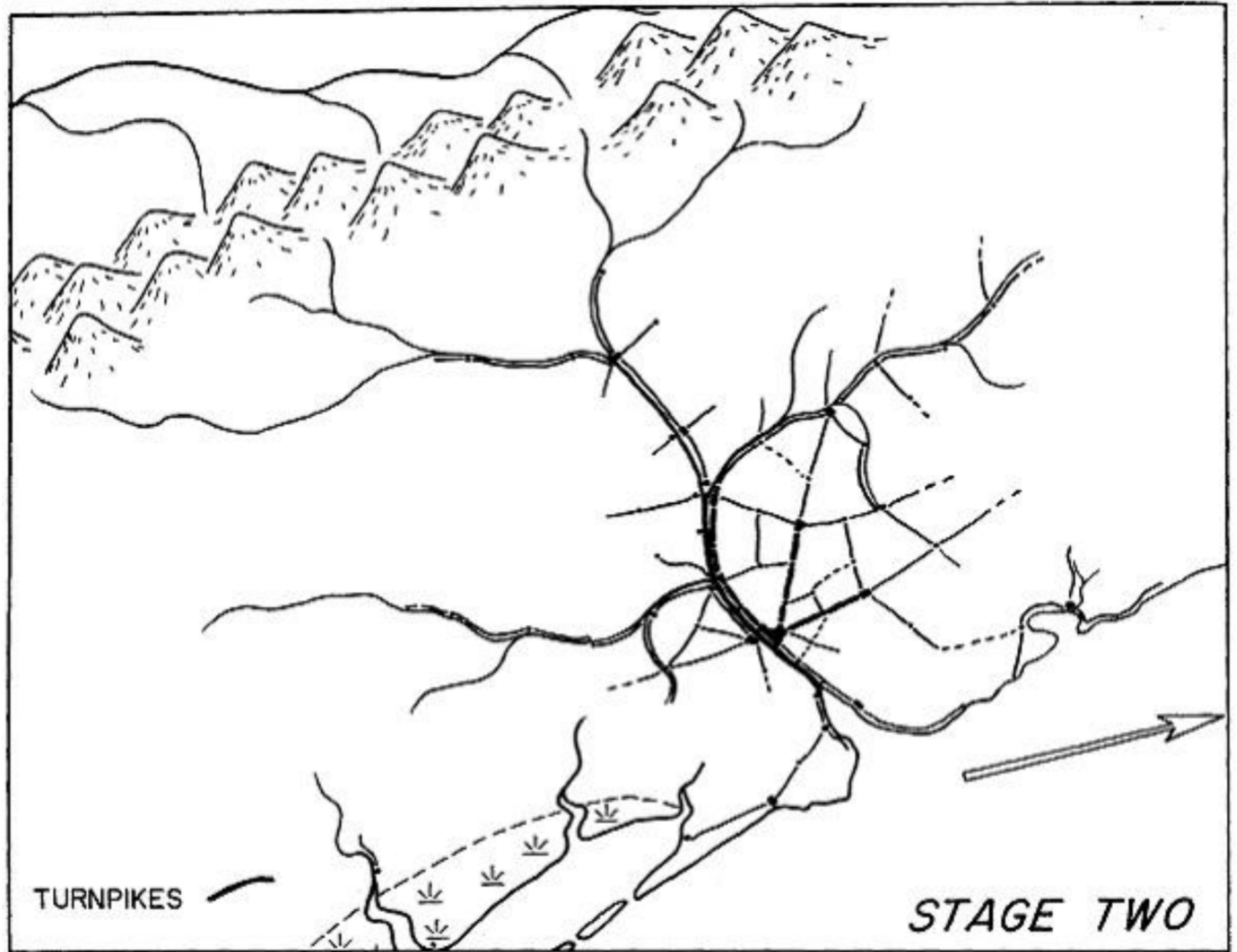
dynamický

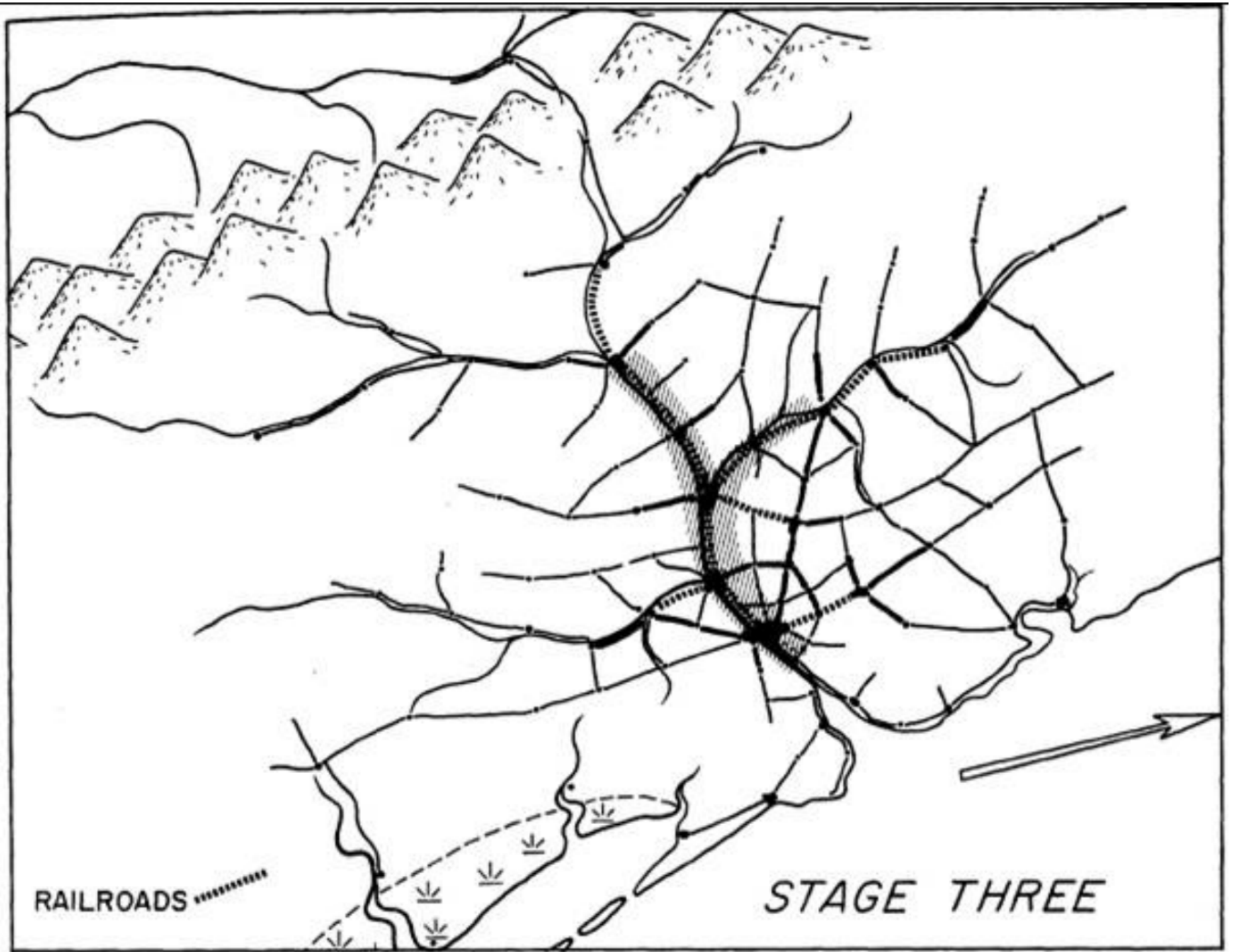
příklad - Whebellův model

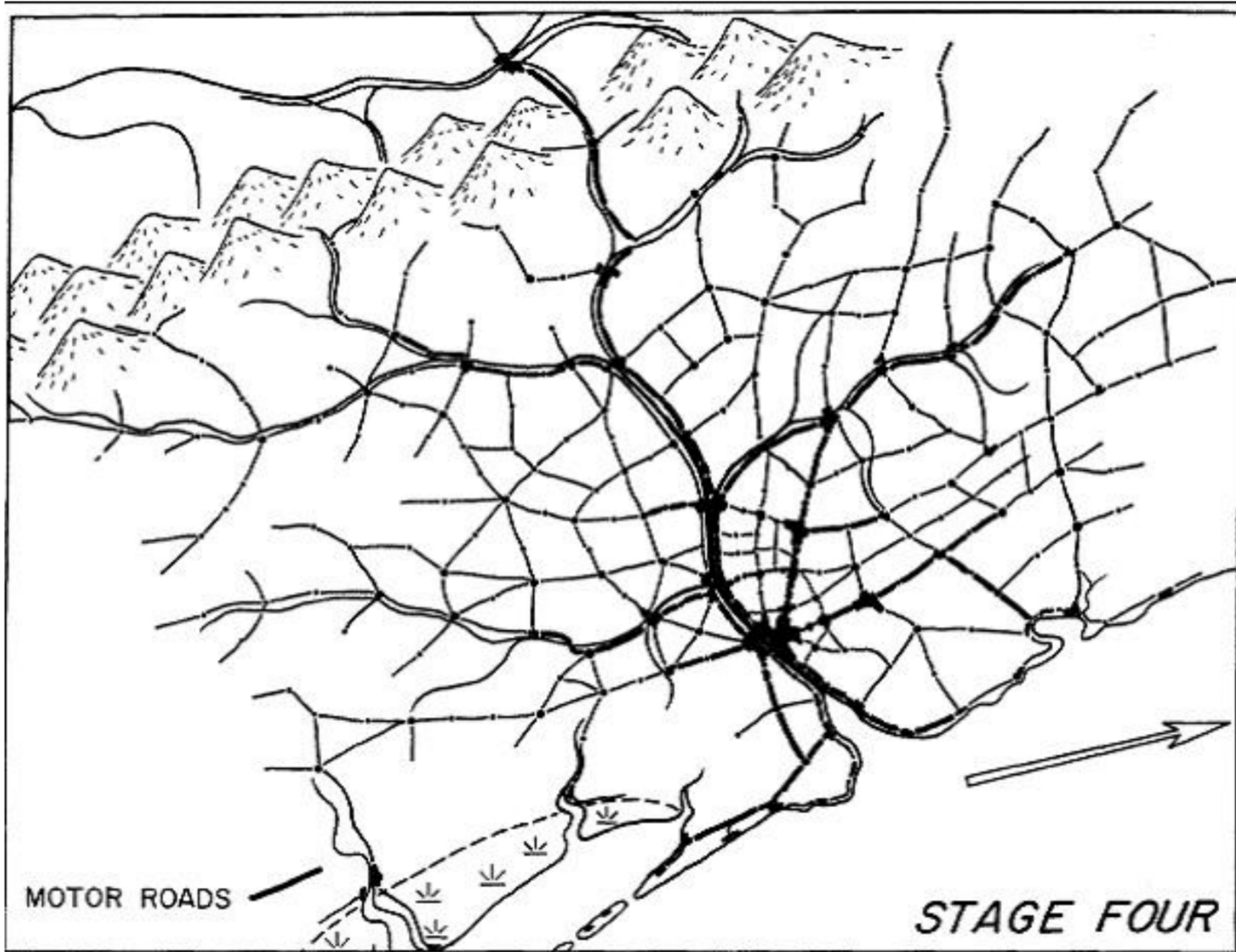

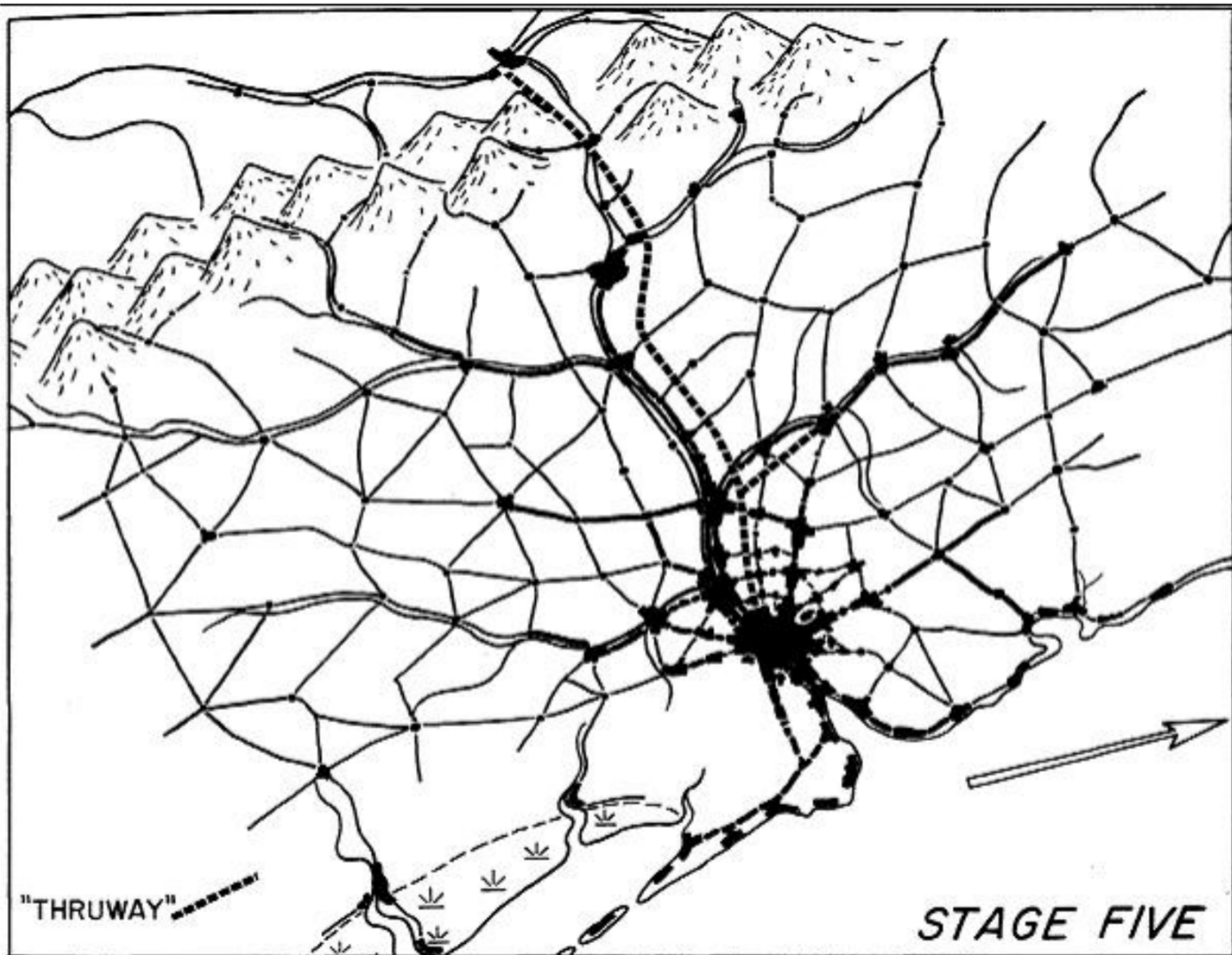

GIBRATŮV MODEL

dynamický

Robert Gibrat, 1931 - tzv. **zákon proporčního růstu**

- pokud města rostou stejnou průměrnou rychlostí s drobnými výkyvy a odchylkami, s postupem času se vytvoří specifické velikostní hierarchie měst

předpokládá určitý vztah mezi městy v systému

- města zahrnutá v systému musí mít ve stejný časový úsek stejnou pravděpodobnost stejného průměrného tempa růstu danou politickými, ekonomickými či společenskými podmínkami

růst je úměrný velikosti?

EVOLUČNÍ TEORIE

dynamický

..města patří do skupiny systémů, ve kterých vznikají stále nové funkce a formy. Produkce těchto inovací přitom není vrozenou vlastností systémů či přirozenou tendencí k optimalizaci, jejími nositeli jsou mimořádní činitelé a souvisí s celkovým vývojem společnosti..

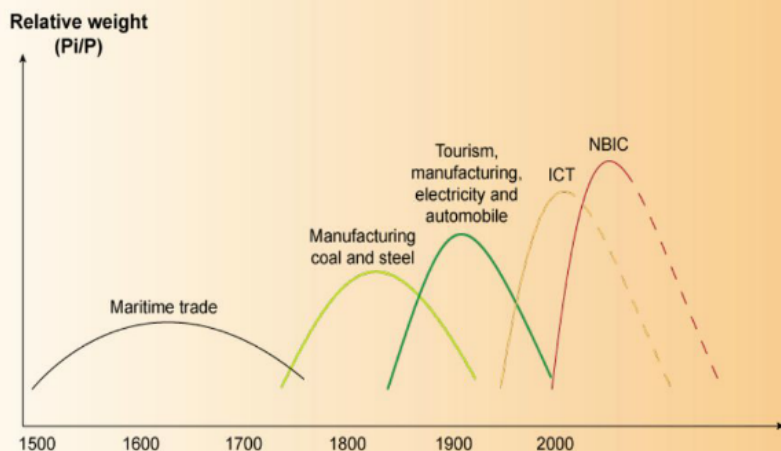
DŮVODY EVOLUCE

konkurence

inovace

← zprostředkována → **cirkulací**

Succession of innovation cycles
and urban specialisation in Europe
(1500-2000)

komunikační bariéry jako omezení růstu měst

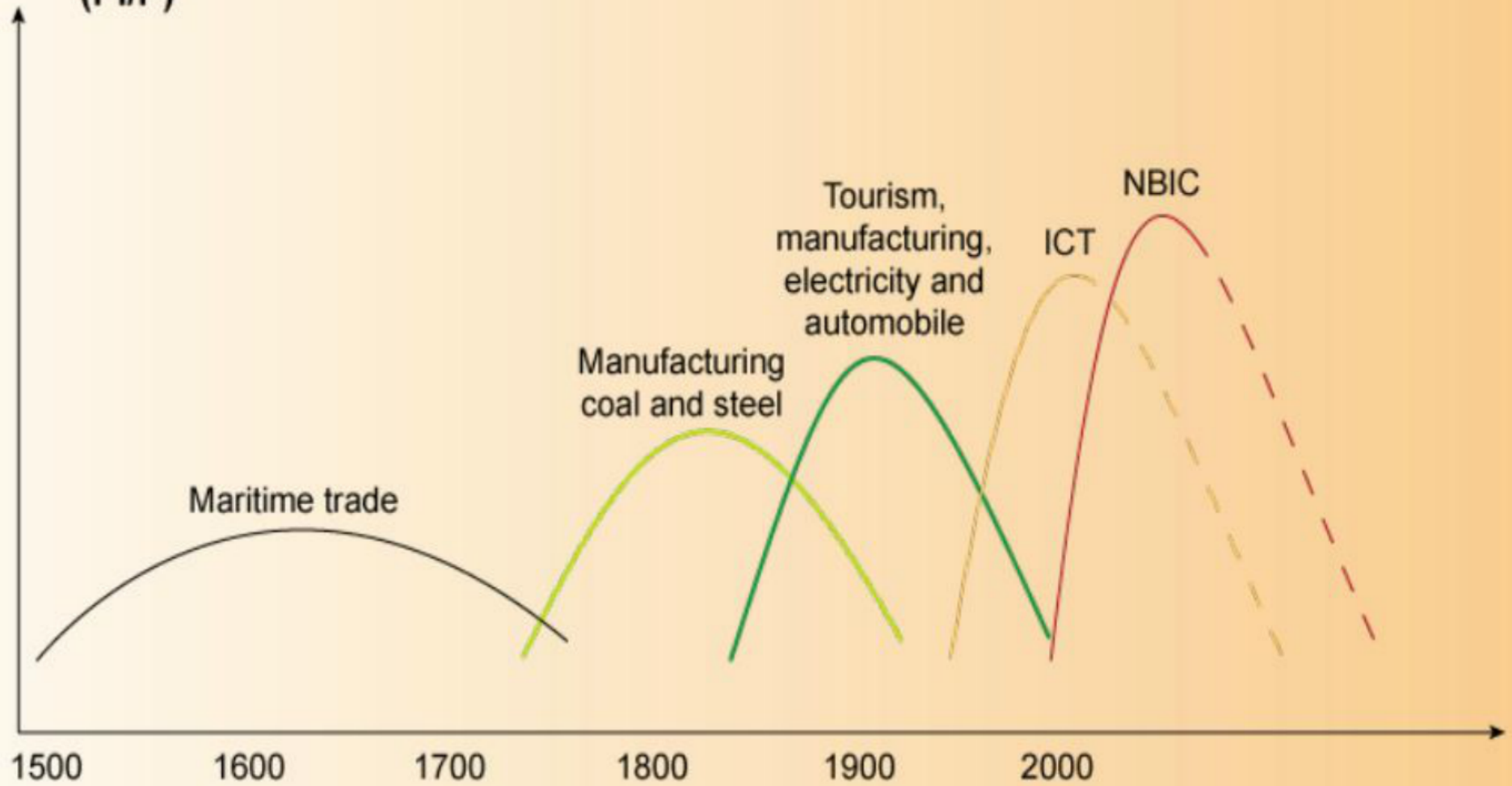
prostorová a hierarchická struktura systému osídlení reflektuje komunikační podmínky v době svého vzniku

trvalé přizpůsobování systému aktuální cirkulační rychlosti

vliv historie / path dependence

Succession of innovation cycles and urban specialisation in Europe (1500-2000)

Relative weight
(P_i/P)

EVOLUČNÍ TEORIE

dynamický

..města patří do skupiny systémů, ve kterých vznikají stále nové funkce a formy. Produkce těchto inovací přitom není vrozenou vlastností systémů či přirozenou tendencí k optimalizaci, jejími nositeli jsou mimořádní činitelé a souvisí s celkovým vývojem společnosti..

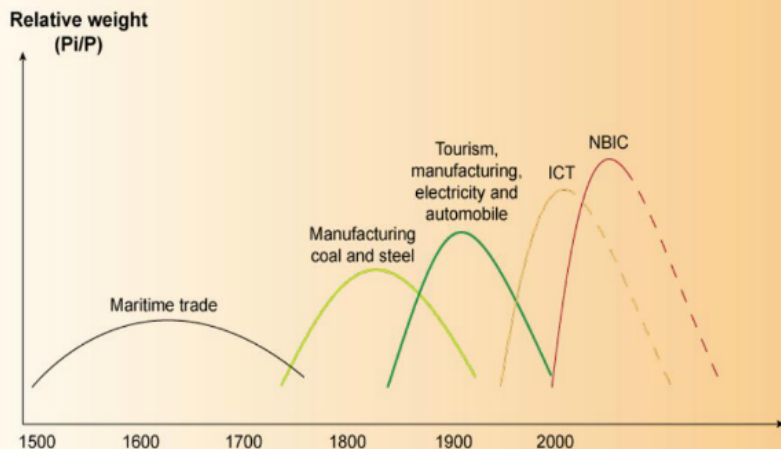
DŮVODY EVOLUCE

konkurence

inovace

← zprostředkována → **cirkulací**

Succession of innovation cycles
and urban specialisation in Europe
(1500-2000)

komunikační bariéry jako omezení růstu měst

prostorová a hierarchická struktura systému osídlení reflektuje komunikační podmínky v době svého vzniku

trvalé přizpůsobování systému aktuální cirkulační rychlosti

vliv historie / path dependence

TEORIE SEBEORGANIZACE

dynamický

přístup inspirovaný fyzikálním či chemickým prostředím

jakým způsobem ovlivňují vlastnosti částic
na mikroúrovni strukturu či vlastnosti
makroúrovně?

struktura a vzájemná provázanost sídelního systému
není výsledkem nějaké jasně definovatelné politického
či ekonomického činitele, nýbrž spontánním
výsledkem mnohačetných interakcí mezi jednotlivými
agenty

MARTIN HAMPL

obecné otázky vývoje sociogeografických systémů

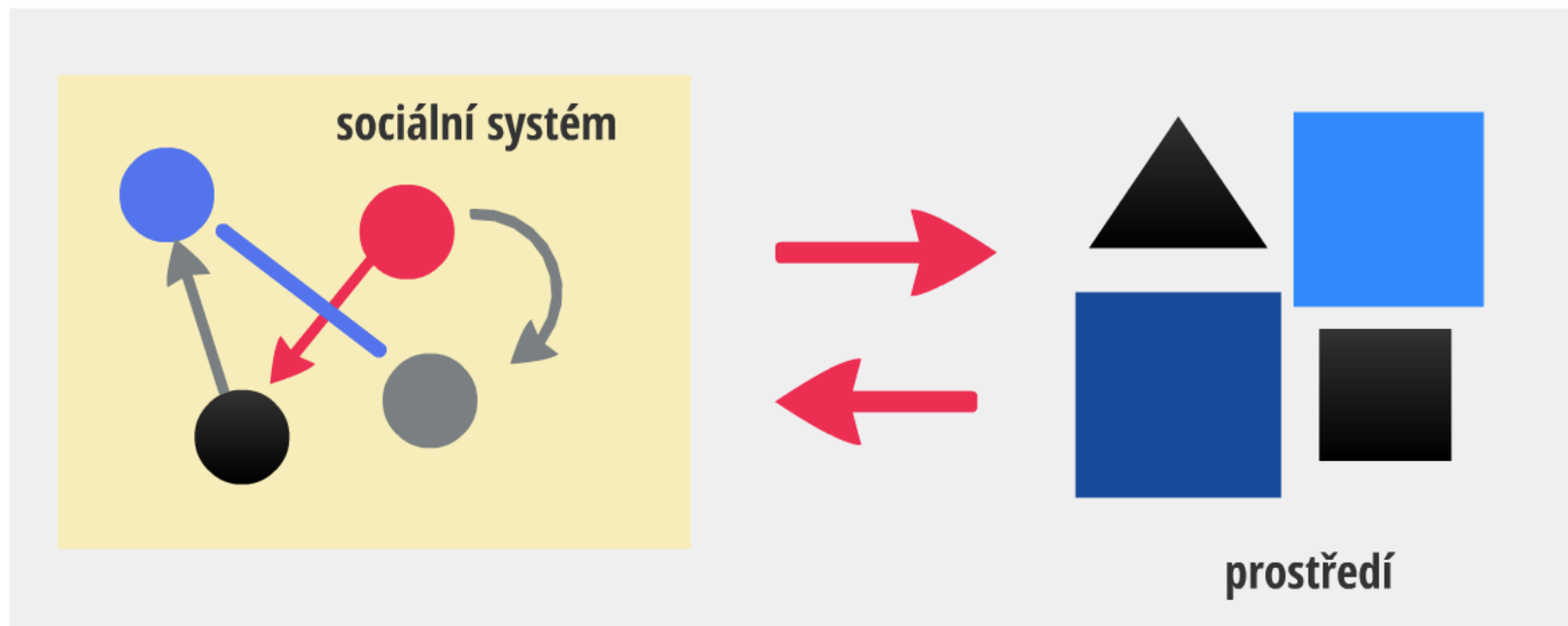
společnost jako struktura, která zprostředkovává vztah mezi lidmi a geografickým prostředím

vnitřní (A) a **vnější** (B) struktura společnosti:

A) sociální systém, tj. soubor lidí a jejich vzájemných vztahů, které jsou relativně neovlivněny vnějším prostředím

B) výsledek interakce společnosti a prostředí

socio-geografický systém

SOCIO-GEOGRAFICKÝ SYSTÉM

sociálně-geografická struktura není zcela shodná co do vývojových změn se strukturou sociální – shoduje se časová posloupnost změn a jejich tzv. kvalitativní status

obsah a organizace sociálně-geografických systémů jsou odlišné od obsahu a organizace sociálních systémů

sociálně-geografické systémy jsou **komplexnější**, s vyšší úrovní **heterogenity**, složitější **hierarchizací** a různorodější

vysvětlování sociálně-geografického vývoje pomocí interpretace vnitřních sociálních změn je pouze dílčí

TEORIE STÁDIÍ

zkoumání specifického role/vlivu obecných vývojových tendencí v různých dílčích oblastech sociálně-geografické struktury:

- **zvětšování systémů** – tj. územní růst, růst počtu obyvatel, růst výroby;
- **vnitřní propojování systémů** – tj. zdokonalování jejich organizace, vyšší míra specializace částí a kooperace celku.

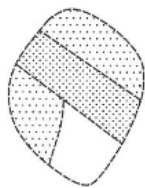
statické stádium

osídlení relativně rozptýlené,
obyvatelstvo nemobilní

podřízenost sociogeografického
uspořádání přírodním podmínkám

prostorová struktura nevýrazně
heterogenní při zonálním rozrůznění
území z hlediska intenzity osídlení

Statický (pre-industriální) systém

dynamické stádium

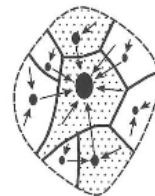
tržní mechanismy či mechanismy
politické volby a sociokulturního
soutěžení
urbanizace jako proces „který přivádí
mobilitu do každodenního života..“

změny v rozmístění obyvatelstva dané
nevratnými procesy (migrace
obyvatelstva)

polarizace regionů a nové formy jejich
vnitřní integrace

prostorová struktura intenzity osídlení
výrazně heterogenní

Dynamický (industriální) systém

organické stádium

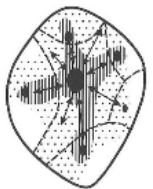
limity nekonečného nárůstu koncentrace
obyvatelstva

konkurenční mechanismy postupují do
stádia **konkurenčně-kooperačního**

extenzivní formy koncentrace
(kvantitativní) jsou nahrazovány
intenzifikačními procesy
• koncentrační proces nabývá vztahové
podoby, vratné procesy

kombinace zonálních a nodálních
prostorových forem koncentračních
území osídlení

Organický (post-industriální) systém

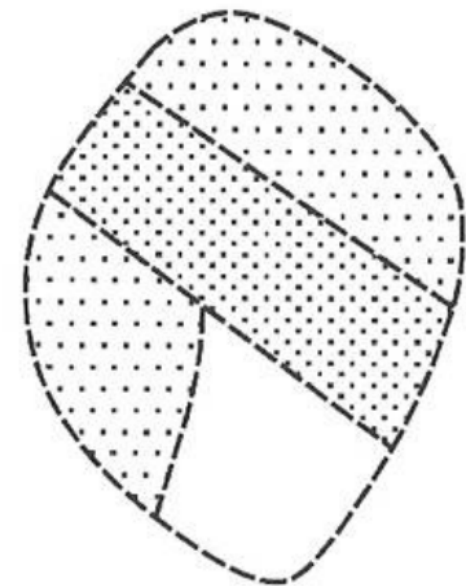
statické stádium

osídlení relativně rozptýlené,
obyvatelstvo nemobilní

podřízenost sociogeografického
uspořádání přírodním podmínkám

prostorová struktura nevýrazně
heterogenní při zonálním rozrůznění
území z hlediska intenzity osídlení

Statický (pre-industriální) systém

dynamické stádium

tržní mechanismy či mechanismy
politické volby a sociokulturního
soutěžení

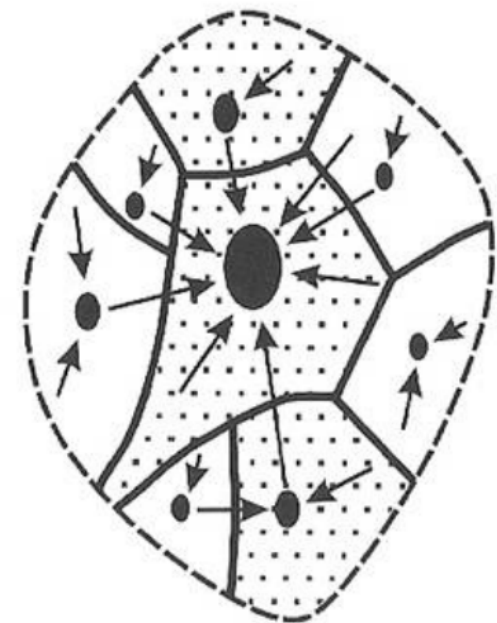
urbanizace jako proces „...který přivádí
mobilitu do každodenního života..“

změny v rozmístění obyvatelstva dané
nevratnými procesy (migrace
obyvatelstva)

polarizace regionů a nové formy jejich
vnitřní integrace

prostorová struktura intenzity osídlení
výrazně heterogenní

Dynamický (industriální) systém

organické stádium

limity nekonečného nárůstu koncentrace obyvatelstva

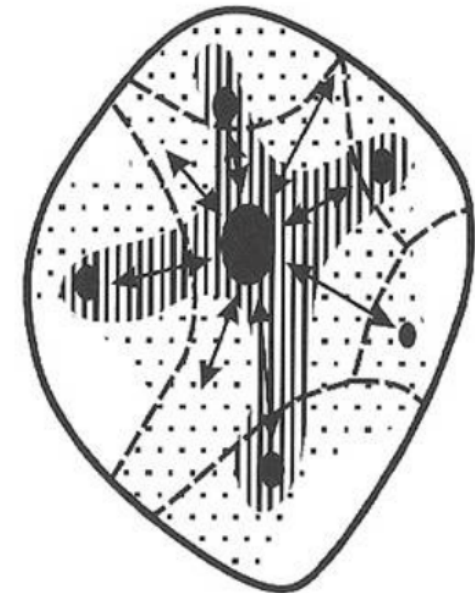
konkurenční mechanismy postupují do stádia **konkurenčně-kooperačního**

extenzivní formy koncentrace (kvantitativní) jsou nahrazovány intenzifikačními procesy

- koncentrační proces nabývá vztahové podoby, vratné procesy

kombinace zonálních a nodálních prostorových forem koncentračních území osídlení

Organický (post-industriální) systém

děkuji za pozornost

